

Het veranderde gezicht van de kwakzalverij

Michel van Dijk

Het 125-jarig jubileum van de Vereniging tegen de Kwakzalverij werd zaterdag 12 november jl. groots gevierd met een symposium in Noordwijkerhout. Minstens tweehonderd leden van de vereniging waren aanwezig. Zij genoten van een reeks bijzondere voordrachten en, na afloop, natuurlijk van receptie en diner.

Het is een waardig begin van de jubileumdag in Hotel Leeuwenhorst in Noordwijkerhout, 12 november jl. Demonstranten met zwarte ballonnen trakteren bij de ingang van het hotel bezoekers van het symposium op het pamflet 'Aanklacht tegen gelegaliseerde reguliere kwakzalverij!', een 'accuse geschreven door Th. Michiels, 'Doctor of Naturopathy & Master of Naturopathy'. Michiels trekt daarin van leer tegen antikwakkers die op 'schofferende en fundamentalistische wijze' attaqueren tegen 'eenieder die op consciëntieuze wijze werkzaam is in de alternatieve geneeskunde.' En dat terwijl 'het reguliere circuit aanzienlijk risicovoller en van veel grotere omvang en importantie is dan de gesignaleerde kwakzalverij binnen de alternatieve geneeskunde.' Verrijkt en geamuseerd kunnen de bezoekers na ontvangst van het pamflet hun gang naar de zaal vervolgen, waar ochtendvoorzitter professor Henk Timmerman, VtdK-bestuurslid en emeritus hoogleraar farmacochemie, hen welkom heet.

Medicijnman • Kees van der Smagt, huisarts en bestuurslid van de VtdK neemt als eerste spreker het veranderde gezicht van de kwakzalverij onder de loep. Wat er ook veranderd moge zijn, aldus Van der Smagt, niet de motieven van de kwakzalvers. 'Deze zijn door de eeuwen heen dezelfde gebleven, namelijk het bedriegen van medeburgers.'

In vroeger eeuwen was er nauwelijks verschil tussen reguliere geneeskunde en kwakzalverij. Het enige verschil zat in de intentie, maar artsen hadden verder meestal niet meer te bieden dan de eerste de beste kwakzalver. Dat veranderde in de 19e en 20e eeuw, ook in Nederland. Er kwam wetgeving, de KNMG werd opgericht en het blauwe boekje over *Medische ethiek & Gedragsleer* verscheen. In dat boekje staat ook veel behartenswaardigs

De zaal

over kwakzalverij, stelt Van der Smagt. 'De kwakzalver is volgens het blauwe boekje het geweten van de arts. Als een patiënt naar een kwakzalver gaat, moet de arts zich afvragen of hij het goed doet. Besteedt hij wel voldoende aandacht aan de patiënt? In een notendop beschrijft het blauwe boekje daarmee het dilemma van de moderne arts. Zijn medische kennis schrijdt voort, maar zijn contact met de patiënt neemt af.' Was in de tijd van Greet Hofmans de kwakzalverij nog beperkt van omvang, de laatste decennia neemt het een hoge vlucht onder de vlag van de 'alternatieve geneeskunde', vervolgt Van der Smagt. 'Eind jaren zestig waren er tien alternatieve leef- en geneeswijzen, met zeshonderd alternatieve genezers en honderdduizend bezoekers per jaar, tegenwoordig zijn er vierhonderd alternatieve leef- en geneeswijzen, met twintigduizend alternatieve genezers en tussen de 1,7 en 2,5 miljoen bezoekers.'

Wetgeving hielp daar een handje bij. Sinds de invoering van de wet BIG staat het iedereen vrij een geneeskundig beroep uit te oefenen. Daarnaast is de groei van de kwakzalverij niet los te zien van recente ontwikkelingen in maatschappij en gezondheidszorg, zoals individualisering, welvaart, een snelle ontwikkeling van de medische wetenschap en een steeds mondiger

patiëntenpopulatie. 'Was de dokter voorheen de machtige vader, nu is hij uw deskundig adviseur in medische kwesties. Veel patiënten kunnen die eigen verantwoordelijkheid niet aan. Ze verlangen naar een medicijnman die op al hun vragen antwoord heeft. Artsen kunnen daar niet aan voldoen, alternatieve genezers wel.'

Een antwoord op deze ontwikkeling is niet eenvoudig, weet Van der Smagt. De arts kan niet terug naar zijn oude paternalistische rol. 'Goed uitoefenen van de geneeskunde is de beste garantie tegen kwakzalverij. En de vereniging moet natuurlijk haar kritische rol blijven spelen, ook na haar jubileumjaar.'

Supplementen • *Peter Hollander*, hoogleraar bewegingsfysiologie aan de faculteit der Bewegingswetenschappen aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, bespreekt enkele voorbeelden van kwakzalverij in de sportgeneeskunde.

Topprestaties vragen meer energie dan normale menselijke inspanningen. Een wielrenner die topprestaties levert, verbruikt dagelijks 37.000 kJ, drie keer de normale dagelijkse behoefte. Topsporters zijn daarom sterk geïnteresseerd in supplementen, die de toename van eiwitten en aminozuren, bouwstenen voor de spiermassa, zouden bevorderen. 'Op internet vindt u in tien seconden driehonderd leveranciers van dat spul.'

Supplementen zijn echter overbodig, stelt Hollander. De dagelijkse voeding bevat voldoende eiwitten en aminozuren. Bovendien is het effect van supplementen op energieverbruik of spiermassa nooit aangetoond. Tenzij er anabole steroïden zijn toegevoegd. 'Bij 25 procent van de verkrijgbare supplementen is dat het geval.'

De melkzuurmystiek is een andere bron van kwakzalverij in de sportgeneeskunde. 'De laatste jaren zien we de introductie van parameters voor de bepaling van de melkzuurdrempel die elke theoretische onderbouwing missen. Sporters krijgen echter wel advies op basis van deze parameters.'

Een derde voorbeeld is de plotse dood. Regelmatig staat in de krant dat een jonge topsporter plotseling overleden is, bijvoorbeeld aan een hartstilstand. De suggestie wordt gewekt, ook door cardiologen, dat plotse dood bij topsporters steeds vaker voorkomt. Dat is echter niet goed onderzocht, stelt Hollander. 'Er wordt veel onzin over dit onderwerp geschreven. In een artikel in *Sport en Geneeskunde* stond bijvoorbeeld dat de kans op plotse dood tijdens sportbeoefening op jonge leeftijd 2,5 maal hoger is dan onder niet sportende jongeren. Een opmerkelijke constatering.'

Gezondheidsclaims • *Gertjan Schaafsma*, bijzonder hoogleraar Voeding en Levensmiddelen aan de Universiteit van Wageningen en directeur *Advisory Services Food, Health and Safety*, behandelt in zijn lezing de misleiding door voedingsindustrieën. De voedingswetenschap is een jonge wetenschap, stelt hij. Pas begin 20e eeuw begon men te beseffen dat voedsel specifieke voedingsstoffen bevat. 'Men leerde voedingsdeficiënties te voorkomen, en was daar zo succesvol in dat er vanaf de jaren '70 ziekten verschenen, zoals hart- en vaatziekten, die niet het gevolg zijn van deficiënties, maar van een verkeerde voedingssamenstelling.'

De laatste jaren komen er voedingsproducten op de markt waaraan 'gezonde' stoffen toegevoegd zijn. Toename van kennis over voeding, verbeterde voedingsmiddelentechniek, groeiende koopkracht van de consument en de wens van de industrie om producten duurder te verkopen zijn drijvende krachten achter deze ontwikkeling.

Schaafsma noemt het een verschuiving van voedingsclaims naar gezondheidsclaims. Lag in de eerste generatie voedingsproducten het accent op de traditionele voedingswaarde van dat product, in de tweede generatie ligt het accent op gezondheidseffecten die verder gaan dan die traditionele voedingswaarde. Dat is geen slechte zaak, meent Schaafsma, al zijn producten van de tweede generatie wel een stuk duurder dan producten van de eerste generatie.

En een wettelijke regeling ontbreekt over de gerechtvaardigheid van voedingsclaims en gezondheidsclaims. Die regeling moet er komen, stelt Schaafsma. Alleen dat voorkomt dat cowboys op de markt de burger met hun producten misleiden. En dat laatste gebeurt vaak. De hoeveelheid misleidende voedingsadvertenties is indrukwekkend, variërend van plantaardige potentiëermiddelen tot voedingsstoffen voor borstvergroting bij vrouwen. 'Alleen wetgeving kan ervoor zorgen dat zulke producten verboden worden.'

Haelan 951 • Daarna is het de beurt aan *Peter de Wolff*, emeritus hoogleraar Strategie en Beleid in de farmaceutische sector aan de Universiteit van Wageningen. Hij spreekt over de marketing van kwakzalversproducten die valse hoop op genezing bieden. Het kritisch vermogen van de burger jegens deze producten is teleurstellend, vindt De Wolff. 'Idiotie reclames over Bio-Stabiël vinden een breed publiek, publicaties als *De Kampioen* staan vol met reclames over dubieuze gezondheidsproducten en een verzekeraar als VGZ benadert haar

verzekerden met reclames voor bedevaartsreizen naar Lourdes.'

Ook bekende Nederlanders steunen met plezier de verkoop van twijfelachtige gezondheidsproducten. Tineke de Nooy maakt reclame voor Bio-Stabiël, Chazia Mourali helpt Char bij het beoefenen van haar paranormale gaven en Conny Breukhoven haalt het nieuws met Haelan 951, een prijzig sojaconcentraat (59 euro per flesje) dat tumorcellen zou bestrijden.

De Wolff signaleert onvoldoende kritisch tegenspel tegen deze ontwikkelingen. 'Reclame makers interesseert het niet wat ze maken, en de reclamecodecommissie treedt niet hard genoeg op.' Alleen sommige media, zoals het TROS tv-programma *Radar* van Antoinette Hertsberg, bieden enig weerwerk.

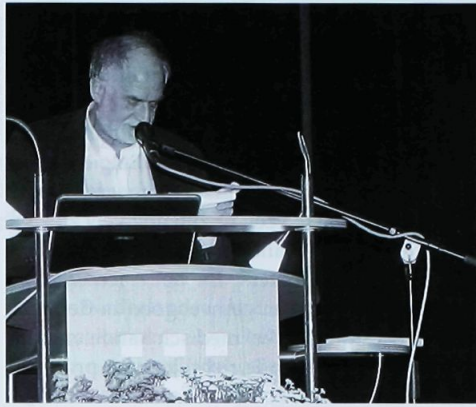
De beste bescherming tegen reclames die valse hoop wekken, wordt bereikt door toetsing door een onafhankelijke autoriteit als de Inspectie voor de Gezondheidszorg of de Zorgautoriteit,' meent De Wolff. 'Helaas gebeurt dat te weinig.'

Snake-men • De Britse *Sir William Hoax* legt als laatste spreker voor de pauze het publiek enkele observaties voor over de geschiedenis van de Nederlandse kwakzalverij. Gekleed in de traditionele kleding van de fameuze snake-men, die in de 19e eeuw in het Wilde Westen goedgelovige burgers allerhande middeltjes aansmeerden, betreedt hij het podium, waar hij het publiek dreigend voorhoudt dat ze allemaal zullen sterven, maar.. dat er manieren zijn om hun leven te verlengen. Waarna Hoax een imposante verzameling kruidenextracten etaleert, alles rechtstreeks van de Indianen.

Daarna beschrijft Hoax, prototype high brow Engels intellectueel, op geestige wijze zijn bezoek aan het winkeltje van een Afrikaanse medicijnman ('een klassieke kakadorus') in de Kinkerstraat, hartje Amsterdam-Oud-West. De medicijnman weet Hoax op geraffineerde wijze een middeltje aan te smeren. Met onverwacht resultaat. 'Niet alleen verdween binnen zes weken de hardnekkige pijn in mijn elleboog, maar de neuronen en dendrieten in mijn brein blijven er jong, glanzend en gezond bij. Wat wil een intellectueel nog meer?'

De kwetsbare burger • Na de lunch opent VtdK-bestuurslid Wiebe Veenema het middagprogramma, dat begint met de uitreiking van de Meester Kackadorisprijs 2005.

Ook dit jaar waren er vele kandidaten voor de prijs, vertelt juryvoorzitter Theo Douma. Uiteindelijk ging de strijd tussen het Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam (ACTA) en *Telegraaf*-journalist René Steenhorst. Het AC-

W. Veenema

TA scoorde hoog vanwege het onderzoek van haar afdeling Materiaalwetenschappen naar metaalallergie, met behulp van de twijfelachtige MELISA-test. Metaalallergie zou volgens prof. Feilzer, hoofd van de afdeling, een rol spelen bij veel lichamelijke en psychische aandoeningen. 'Daarvoor ontbreekt echter elk wetenschappelijk bewijs. Desondanks propageert de afdeling het gebruik van deze pseudotest op congressen voor tandartsen, op internet en zelfs in de krant,' aldus Douma.

Winnaar van de Kackadorisprijs 2005 is echter *Telegraaf*-journalist René Steenhorst. Op diens initiatief begon *De Telegraaf* deze zomer de rubriek 'Privé-consult, waarin een team van deskundigen antwoord geeft op vragen van lezers op het terrein van huisartszorg, tandheelkunde, psychiatrie, plastische chirurgie én... homeopathie en orthomoleculaire geneeskunde. 'Het op één lijn stellen van huisarts, plastisch chirurg en psychiater met aanbieders van alternatieve geneeswijzen in deze rubriek draagt bij aan het idee dat het verstandig is om alle geneeswijzen te beproeven,' stelt de jury. (zie blz. 18)

Vooraf vanwege het grote bereik van de krant besluit de jury de Kackadorisprijs 2005 toe te kennen aan René Steenhorst. Helaas komt hij de trofee niet ophalen. Steenhorst laat weten die middag verhinderd te zijn vanwege een afspraak met zijn acupuncturist.

Na uitreiking van de prijs houdt voorzitter Cees Renckens de jaarrede (zie blz 1).

Boodschap • Minister Hans Hoogervorst, de volgende spreker, krijgt van voorzitter Renckens het jubileumboek van de vereniging aangeboden, dat Hoogervorst geweigerd had te subsidiëren. 'Maar u wilde wel het eerste exemplaar ontvangen,' memoreert Renckens fijntjes. Hoogervorst bedankt de vereniging voor het 'gratis' boek en feliciteert haar met

haar 125-jarig jubileum. 'U bent de grootste vereniging tegen kwakzalverij ter wereld.' De Nederlandse burger doet relatief weinig beroep op de alternatieve geneeskunde, constateert Hoogervorst. 'In Duitsland is dat 65 procent, in Frankrijk 50 procent en in België 30 procent. In Nederland slechts 11 procent. Dat is mooi, maar toch te veel. Er zijn nog veel ziekten waarvoor geen behandeling is. Dat biedt ruimte voor wonderdokters. En het *evidence based* handelen is nog geen gemeengoed in de reguliere geneeskunde. Veel medisch handelen staat te ver van de geldende richtlijnen en protocollen.'

Hoogervorst constateert ook dat er in de reguliere geneeskunde te veel fouten worden gemaakt, waardoor mensen kiezen voor de alternatieve geneeskunde. 'Dat moet veranderen. Patiënten hebben recht op goede, veilige en wetenschappelijk onderbouwde geneeskunde.'

De minister heeft vervolgens een boodschap voor artsen, apothekers en verzekeraars. Artsen moeten meer tijd en aandacht besteden aan hun patiënten. Apothekers dienen kritischer te kijken naar de alternatieve medicijnen in hun schappen, en verzekeraars moeten hun klanten de kans geven ziektekostenpakketten te kiezen zonder alternatieve geneeswijzen. 'Drie verzekeraars doen dat al. Ik geef u later hun namen.'

Hoogervorst sluit af met de mededeling dat hij werkt aan wetgeving die aanbieders van alternatieve geneesmiddelen verplicht de werking van een middel te bewijzen. 'Dat zal lastig voor ze worden.' Op de vraag uit het publiek of deze wetswijziging door de Tweede Kamer wordt overgenomen, reageert Hoogervorst optimistisch. 'Ik reken op de redelijkheid van de Kamer.'

Hoogervorst krijgt jubileumboek

Richtingenstrijd • *Herre Kingma*, Inspecteur-Generaal van de Inspectie voor de Gezondheidszorg, legt uit hoe de Inspectie de kwetsbare burger beschermt tegen kwakzalverij. De overheid dient terughoudend te zijn in haar bemoeienis, stelt Kingma. 'Dat is de consequentie van een vrije samenleving waarin mensen zelf kiezen.' De rol van een onafhankelijke toezichthouder als de Inspectie wordt daarmee steeds sterker. Die richt zich tot nu toe vooral op de reguliere geneeskunde. 'Jaarlijks vallen er 1500 - 3000 verwijtbare doden in ziekenhuizen. Alleen daarom al betreft negentig procent van het handelen van de Inspectie de reguliere zorg.'

Tot diep in de jaren '90 was de Inspectie tolerant jegens de alternatieve geneeskunde, erkent Kingma. Pas de laatste jaren verandert dat, al biedt de huidige wetgeving de Inspectie weinig mogelijkheden om op te treden. 'Dat is vooral het werk van justitie.'

Zeker sinds de dood van Sylvia Millecam houdt de Inspectie het alternatieve circuit scherp in het oog. De Inspectie bracht rapport uit over de casus en spande een zaak aan tegen de behandelaar. 'Sindsdien voeren we vaker rechtzaken tegen kwakzalvers. Dat verloopt niet gladjes. In één casus wees het Hof onze aanklacht af met het argument dat er tussen reguliere en alternatieve geneeskunde een richtingenstrijd gaande is. Vreemd. Volgens mij kan dat alleen bij de keuze voor verschillende wetenschappelijke methoden. In deze casus betreft het een wetenschappelijke methode en een methode rechtstreeks uit sprookjesland. Het gedogen van de alternatieve geneeskunde zit blijkbaar diep in onze genen.'

De inspecteur-generaal kraakt tot slot een kritische noot richting vereniging. 'Pas op voor cynisme. Dat werkt misschien bij collega's, maar patiënten zijn er bang voor. Vergeet nooit dat kanker een angstige ziekte is waar mensen irrationeel op kunnen reageren. Houd daar alstublieft begrip voor.'

Penis • Daarna is het tijd voor de uitreiking van de Gebroeders Bruinsma Erepennig, aan degene die zich het afgelopen jaar het meest verdienstelijk heeft gemaakt bij de bestrijding van kwakzalverij. De keuze was niet moeilijk, vond juryvoorzitter Cees Renckens. 'In een tijd waarin alternatieve geneeskunde alle kansen krijgt in de media, is het TROS tv consumentenprogramma *Radar* een verademing. Dit programma ontmaskert kwakzalvers door bij ze op bezoek te gaan en hun werkwijze op film vast te leggen.' Hoofdredactrice Antoinette Hertsenberger bedankt de vereniging met een videoboodschap, die ze afsluit met enkele fragmenten uit *Radar*.

De Inspecteur-generaal

reportages. Vooral de reportage over de Almelose ASR-therapie, die door meerdere zorgverzekeraars vergoed wordt, is onthutsend. Een mannelijk redactielid bezoekt onder cover een vrouwelijke ASR-therapeute, die hem voorstelt niet alleen zijn ledematen, maar ook zijn penis te masseren. Vervolgens biedt ze aan ('dat doe ik niet bij alle patiënten') ook zichzelf uit te kleden. Het lijfelijk contact tussen therapeute en patiënt komt volgens haar het therapeutisch proces beslist ten goede.

Beleving • Gerard Boekhoff, medisch socioloog, directeur van de Nierpatiënten Vereniging Nederland en zelf nierpatiënt, spreekt over de beleving van de patiënt. Patiënten hebben een ander perspectief op hun ziekte dan artsen, stelt hij. Patiënten kijken 'van binnen' naar hun ziekte, hulpverleners 'van buitenaf'. De reguliere gezondheidszorg heeft veel goeds gebracht, erkent Boekhoff ('ik dank er mijn leven aan'), maar haar medisch perspectief heeft vaak geen oog voor het subjectieve perspectief van de patiënt. 'Een patiënt is in de eerste plaats partner, vader, werknemer, pas daarna

patiënt. Artsen zien dat niet. Voor hen is de patiënt niet iemand die werkt, kookt, sport, maar iemand die passief ligt in een ziekenhuisbed.'

Toch zijn beide perspectieven belangrijk in het hulpverleningsproces, stelt Boekhoff, anders ontstaat een kloof tussen artsen en patiënten. 'Kwakzalverij bestaat bij de gratie van deze kloof.'

Schelden • Chiel Bos, arts en directeur Zorg van de Nederlandse Vereniging van Ziektekostenverzekeraars, sloot het symposium af met een lezing over ziektekostenverzekeraars en alternatieve behandelwijzen. Bos noemt het een opmerkelijk symposium. 'Meestal vraag men mij of iets in het zorgverzekeringspakket kan worden opgenomen. U bent de eerste die vraagt of er iets uitgehaald kan worden.'

Bos benadrukt dat hij ook tegen kwakzalverij is, maar hij is ontevreden over hoe artsen dat doel denken te bereiken. 'Regelmatig krijg ik scheld-mails, ook van hoogopgeleide medisch specialisten. Dat is volgens mij erg verkeerd. Kwakzalverij moeten we gezamenlijk aanpakken. Elkaar de huid vol schelden helpt daar niet bij.'

De invloed van verzekeraars over de inhoud van de zorgverzekering is beperkt, meent Bos. 'De maatschappij is lastig te sturen. Nog steeds wordt er gerookt, hoe schadelijk dat ook is. Uit zichzelf zullen zorgverzekeraars niet snel alternatieve geneeswijzen uit hun ziektekostenpakket halen. Immers, hoe meer aanbod, hoe meer risicospreiding. Wilt u daar iets aan veranderen, dan moet u iets organiseren, zodat burgers gaan vragen om een pakket zonder alternatieve therapie. Dan bieden verzekeraars dat vanzelf aan. Waar vraag is, is aanbod.' ●

Michel van Dijk is medisch journalist en schrijft onder andere in De Neuroloog, De Psychiater en Medische Oncologie

● Kort ●

Gelukswensen

Op de website www.kanker-actueel.nl verscheen kort voor de viering van het 125-jarig bestaan van onze Vereniging een 'gelukswens' van de hand van mevrouw drs. A.G.M. van Asseldonk, bioloog en zelfstandig gevestigd docent/onderzoeker. Erboven stond: Felicitatie Jubileumcongres Antikwak politie. De biologe schrijft onze Vereniging een enorme invloed toe en dat is natuurlijk ook terecht. Zij meent dat ongeveer de helft van ons ledenbestand uit journalisten bestaat, hetgeen onze sterke pre-

sentie in de media zou moeten verklaren (hier klopt niets van: zelfs Hans van Maanen is niet eens lid!) Ze eindigt haar aanklacht als volgt: 'Dit is niet grappig meer. Mede door toedoen van de VtdK staat het wetenschappelijk onderzoek naar complementaire geneeswijzen al tientallen jaren op achterstand. Toch zijn dit zaken die overal ter wereld maatschappelijk een steeds grotere betekenis hebben gekregen, zo ook, tegen de verdrukking in, in Nederland. Gefeliciteerd, jubilaris!' ●
C.N.M.R.